

El populisme punitiu

Tots a la presó?

El populisme punitiu avança entre nosaltres. Es presenta com una demanda social permanent en favor de la intervenció del dret penal en la resolució dels conflictes socials.

Davant de qualsevol problema social molts polítics responen amb la promesa de dictar noves normes penals, utilitzant l'excusa que és la societat la que els demana. És el populisme punitiu, un concepte que prové dels Estats Units i que, des de fa uns anys, s'escampa per Europa. En aquesta dinàmica, les directrius de la política criminal semblen dissenyar-se per apel·lació popular, com el fet de rebaixar l'edat penal a dotze anys, davant l'alarma social generada pels homicidis comesos per menors, o el fet que a l'Estat espanyol es castigui amb més duresa el tràfic de drogues que determinats delictes de sang.

La qüestió del populisme punitiu preocupa els juristes. "Els jutges viuen a la societat, s'hi relacionen, hi tenen els amics i poden acabar condicionats per la manera com els mitjans tracten aquests temes", afirma Hernán Hormazábal, catedràtic de Dret Penal a la UdG. Hormazábal avisa del fet que, quan les condemnes no responen a la duresa socialment esperada, la cosa es converteix en un escàndol. "S'ha de tenir en compte que el jutge no està per fer justícia, sinó per aplicar la llei", puntualitza. La realitat demostra que els marges de discrecionalitat dels quals disposa el jutge són molt petits i la solució "no ha d'implicar reformar la llei l'endemà i fer que el conflicte es resolgui amb una pena major".

Els mitjans de comunicació compleixen el seu deure, però també hi tenen una part de responsabilitat. Les pàgines dels diaris i els titulars dels noticiaris destaquen constantment successos que han existit sempre, però que ara es manifesten amb un ressò més gran. A classe, els estudiants de primer curs de Dret Penal confirmen la responsabilitat dels mitjans "perquè manipulen molt". El professor Hormazábal els proposa reflexionar sobre el populisme punitiu. El debat se centra en temes quotidians: la prostitució, les infraccions de trànsit, l'exercici de l'autoritat. Cap d'ells no vota-

ria un polític que els prometés més sancions penals per acabar amb els problemes dels quals s'està parlant. Malgrat tot, admeten que s'està perdent l'autoritat i cal fer alguna cosa per recuperar-la: "Un cert control és necessari", diu un dels joves, mentre tots els altres assenteixen. En canvi, els preocupa que es limiti la llibertat de les persones. Díficil equilibri.

Hormazábal no té cap dubte que el procés afecta la nostra llibertat. "Allà on ho notem més és en la intensificació dels mecanismes de vigilància", diu. Un exemple són els controls als aeroports, en els quals sovint els vigilants s'extralimiten amb el pretext de la seguretat i el terrorisme. "Si no es posa fre a aquest populisme — continua —, passarà que totes les nostres accions quedaran controlades pel dret penal". I el dret penal és el que afecta més i de manera més profunda les nostres llibertats.

Existeix una relació entre la societat de la informació i l'extensió de les mesures de control. La doctrina de la tolerància zero "és una expressió d'aquest fenomen", afirma Hormazábal, perquè, quan les relacions són tan fluides pro-

voquen, per reacció, una sensació d'inseguretat i la percepció que el dret penal és la solució per regular les relacions amb els altres. El catedràtic fila prim. Explica que s'està començant a parlar d'un dret per als ciutadans i un altre per als que no formen part de la societat democràtica, els que d'alguna manera són els enemics. Suggereix que en això "es recull la terminologia de Carl Schmitt, aquella de l'amic-enemic, en la qual es construeix un dret penal de dues o més velocitats". En aquesta confrontació de "bons i dolents", els segons no disposarien de les mateixes garanties, se'ls podrien aplicar judicis inquisitius, es qüestionaria la presumpció d'innocència i se'ls podria condemnar a mort. "Ho estem veient a Guantánamo", declara.

El doctor Hernán Hormazábal conversa amb la professora Francisca N. Schmal.

Estudiants de la Facultat de Dret.

Sembla que hi ha unanimitat a l'hora de resumir com s'ha arribat a una situació en la qual la gent pot estar disposada a cedir parcel·les de llibertat en favor d'un suposat augment dels mecanismes de control.

////////////////////////////////////
"La solució no ha d'implicar reformar la llei l'endemà i fer que el conflicte es resolgui amb una pena major", diu Hormazábal.

////////////////////////////////////
De manera paral·lela a l'avenç del populisme punitiu, s'assisteix a una banalització de la violència, que acceptem amb una certa frivolitat.

Ciudadans i actituds punitives.

Un estudi pilot a la UdG

El populisme punitiu es presenta com una resposta a la demanda social de més severitat davant la delinqüència. En un context com aquest, es fa necessari conèixer bé quina és l'actitud punitiva dels ciutadans, com pensen que s'hauria de castigar el crim. El professor de la UdG Daniel Varona va fer l'any 2007 una enquesta pionera entre els estudiants de la nostra universitat per determinar la seva actitud davant la prevenció i el càstig de la delinqüència. Entre les conclusions del treball, Varona destaca que el coneixement del funcionament del sistema penal per part dels enquestats és força precari. Com a conseqüència, les opinions expressades en l'enquesta revelen una imatge esbiaixada del seu funcionament, a causa de les informacions que transmeten els mitjans de comunicació. També la relació entre delinqüència i immigració sembla que té un paper important en la consideració de la pena. Finalment, hi apareixen factors de natura diversa, la qual cosa "dibuixa un panorama complex en la comprensió dels sentiments punitius", afirma l'autor de l'enquesta.

Sembla que hi ha unanimitat a l'hora de resumir com s'ha arribat a una situació en la qual la gent pot estar disposada a cedir parcel·les de llibertat en favor d'un suposat augment dels mecanismes de control. El ràpid desenvolupament econòmic de l'Estat espanyol, que l'ha equiparat a altres països de primer ordre, ha portat una multiplicació de les relacions mercantils i socials. "Com més relacions, més conflictes sorgeixen", afirma Hormazábal. Aquest fet ha tingut com a conseqüència el col·lapse de l'aparell judicial, que no ha estat dotat en conseqüència, perquè "el desenvolupament econòmic no ha portat aparellada una més gran dotació per a l'administració de la justícia". Aquesta suposada falta de reacció demana una resposta.

De manera paral·lela a l'avenç del populisme punitiu, s'assisteix a una banalització de la violència, que acceptem amb una certa frivolitat. Hormazábal no es veu en condicions de donar una resposta al perquè d'aquest fenomen. "Com pot ser que uns joves de bona família, amb oportunitats a la vida, siguin capaços de matar un captaire mentre ho enregistren? Què vol dir això?", es pregunta el professor, recordant els fets ocorreguts a Barcelona. Cita Hannah Arendt i la banalització del mal, que ella va personificar en Adolf Eichmann, aquell bon veí que alhora dirigia un camp de concentració nazi. És un tema recurrent a la literatura, tractat per Littlell a *Les benèvoles* o per Cercas a *La velocitat de la luz*. Aquesta violència gratuïta "respon a alguna cosa que encara no coneixem —diu— i ens fa dubtar si potser no portem a dins una certa quota de violència". Els estudiants, a classe, completen el relat aportant una veu crítica. Consideren que els pares no eduquen, que s'ha traspasat tota la responsabilitat a l'escola, que tota sola no pot amb tanta càrrega. Sembla prou clar que el problema és d'una gran complexitat.